

Rusudan Breqvadze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Azərbaycanlılar üçün ismin kökü və bəzi hal formalarının tədrisi

Abstrakt

Məqalə müqayisə-qarşılaşdırma və tərcümə metodlarının istifadəsi ilə (gürcü və Azərbaycan dillərinin misalında) ismin kökü və bəzi hal formalarının azərbaycanlılar üçün tədrisinin bəzi məsələlərinə aiddir. İsmın kökü və halların əsaslı və tam öyrənilməsi həm morfolojiya, eləcə də sintaksis məsələlərinin öyrənilməsi üçün böyük əhəmiyyət daşıyır. İkidilli təhsil zamanı bu iki dilin struktur və dil xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır. Fikirləşirik ki, belə bir məsələlərin təklif edilməsi ikidilli pilot məktəbinin müəllimlərinə dövlət (gürcü) və ana (Azərbaycan) dillərini integrativ şəkildə tədrisi prosesində yardım edəcəkdir.

Son zamanlar ölkəmizdə təhsil məkanı yeni və ən son texnologiyalarla dolmuşdur. Bütün dərs müəssisələrinin pedaqoji kollektivinin qarşısında təlim-tədris prosesinin mükəmməlliyi üçün müəllimin ixtisaslaşmasını bütün lazımi amillərlə təmin edən texnologiya seçimi problemi durur. Tədris elə aparılmalıdır ki, insanın intellektual inkişafında, vətəndaş cəmiyyətinin inkişafında öz töhfəsini verə biləcək azad şəxsiyyətin yetişməsinə imkan yaradılsın.

Alimlər, tədqiqatçılar və təcrübəçi-müəllimlərin arasında uzun zamandır ki, xarici dilin tədrisinin hansı metodla aparılmalı olduğu barədə mübahisələr gedir, ana dilindən istifadə etmək lazımdır və ya yox. Bizim fikrimizcə, heç bir metoddan imtina etmək olmaz. Metodların müxtəlifliyi imkan verir ki, müəllim verilən anda seçilmiş metoddan kursun məzmununa, səviyyəsinə və məqsədlərinə uyğun olanından istifadə etsin. Fəallığın gücləndirilməsi üçün tədris metodları və üsullarının əvəz edilməsi vacibdir.

Tədqiqi metodlar

Öyrənilən materialın linqvistik analizini keçirək, dərs prosesini müşahidə edək, dinləyicilərin mənimsəmə səviyyəsini və istifadə bacarıq və qabiliyyətlərini qeydə alaq. Şifahi cavabları və yazı işlərini analiz edək. Hədəf eksperimentlərini keçirək. Alınan nəticələri təcrübədə sınaqdan keçirək.

Məzmun: seçilən dərs məqsədlərinə müvafiq olaraq bilik sahəsinin məzmununun müəyyənləşdirilməsi baş verdi (o cümlədən vərdişlər və davranış).

Metod: məqsədlərin aydınlığı metodları düzgün seçməyə imkan verir .

Nəticələr: hər məşğələnin sonunda məqsədə necə nail olduğumuzu yoxlayırıdık. Qiymətləndirmə vasitələrini, kriteriləri tərtib edirdik. Dili öyrənmənin xarakterizə edilməsi və qiymətləndirilməsi yazılı və şifahi testlərlə, müxtəlif çalışmaların yerinə yetirilməsi ilə mümkün idi.

İllər ərzində qeyri-gürcü tələbələrlə iş (Sulxan Saba Orbeliani adına Pedaqoji

Universitetində, sonra İlya adına Universitetdə, hal-hazırda TDU Humanitar elmlər fakültəsində gürcü dilinin hazırlıq proqramı çərçivəsində) böyük təcrübə qazandı.

TDU-nun humanitar fakültəsində gürcü dili hazırlıq proqramının çərçivəsində azərbaycandilli qruplara “Gürcü dilinin kommunikativ aspektləri” fənnini tədris edirəm. Bu fəndə yüksək metodiki səviyyədə tərtib edilmiş dərslik – “MİDAMO” mövcüddür, dərslikdə kommunikasiya üçün vəziyyətlər və qrammatika verilir, onun müəllifi N. Şaraşenidzedir. Biz bu dərslik əsasında işləyirik. Dərslikdə mətnlər və dialoqlar sadə məişət vəziyyətlərindən götürülüb, bu da mətnin qavranılması və başa düşülməsini asanlaşdırır.

2012-ci ildə azərbaycandilli qrupda proqram materialını seçdikdə dinləyicilərin bəzi məsələlərin ana dilinə tərcümə edilməsi ilə öyrənmələri xahişlərini nəzərə aldıq. Proqram materialını seçdikdə onu nəzərə aldıq ki, 15 dinləyicidən 6-sı həm gürcü dilində, eləcə də Azərbaycan dilində də nitq bacarıqlarına və nitq əsaslarına sahib deyillər. Onların leksiki ehtiyatları zəngin deyil. 9 dinləyici isə linqvistikla ilə maraqlanı, gələcəkdə azərbaycandilli məktəbdə gürcü dilini tədris etmək arzusundadırlar.

İkinci dili öyrəndikdə ana dili amilinə böyük əhəmiyyət verilir. Dövlət dilini öyrənən ana dilini də lazımi şəkildə bilməlidir. İ. Qoqebaşvilinin fikrincə, xarici dilin öyrənilməsi üçün “tanış dil onun yoluna işıq salmalıdır” (İ. Qoqebaşvili, Əsərləri, t. 4. Tb. , 1957, səh. 427)

Qeyri-gürcüdüillə məktəbdə gürcü dilini öyrədən gələcək müəllim qrammatikanın məsələlərini tam bilməlidir ki, təcrübədə ondan istifadə edə bilsin. Məqalənin məqsədi gələcək

gürcü dili müəllimi gürcü hal formalarının öyrənilməsi ilə əlaqədar yaranan çətinlikləri ayırd etməsidir. O, bu çətinlikləri bilməlidir.

İllər ərzində dərs prosesində müşahidə nəticəsində ayırd olmuşdur ki, ismin kökü və halların funksiyaları məsələlərinin öyrənilməsi 7-8 həftə ərzində tamamilə mümkündür. Bu, dinləyicinin ana dili və gürcü dilinin müqayisəsi ilə baş verir. Zamanla bəzi məsələnin gürcü dilindən Azərbaycan dilinə və əksinə tərcüməsinə üz tutacağıq. İ. Qoqebaşvili müqayisə-qarşılaşdırma metoduna belə bir qiymətləndirmə verir “bu sırada duran təlim gənc nəslin yaradıcılıq qüvvəsini də gücləndirir, müqayisə qabiliyyətini çalışdırır, çünki hər bir addımda xarici dili ana dili ilə müqayisə etdirir və onlar arasında oxşarlıq və fərqi izah edir, dilin təbiətini dərinləndirən mənimsətdirir və ikili nitq qazandırır” (İ. Qoqebaşvili, Əsərləri, t. 2. Tb., 1954, səh. 224).

Müqayisə-qarşılaşdırmanı nəinki iki dil arasında, eləcə də öyrəniləsi dilin daxilində də həyata keçiririk. Əgər şagirdlər qısalmayan isimləri hallandıra bilirlərsə, müqayisə-qarşılaşdırma ilə asanlıqla başa düşəcəklər ki, qısaltma necə olur. Bu üsulun əsasında yeni materialı yaradıcılıqla mənimsəyirlər. Üsul onların müşahidə, axtarış və tapmaq bacarıqlarını, məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirir.

İsmin kökü və halların aydın və tam öyrənilməsinin həm morfologiya, eləcə də sintaksis məsələlərini mənimsəmək üçün böyük əhəmiyyəti vardır. İsimlərin morfologiya məsələlərinin öyrənilməsi nəticəsində dinləyicinin dilin qrammatik quruluşu, onun leksiki tərkibi, üslubu, yazı qaydaları məsələləri haqqında aydın təsəvvürü yaranır. Hallandırma və onların şəkildələrinin biliyi nəticəsində gürcü dilinin yazı qaydaları bacarığı da inkişaf edir.

Mübtədanın öyrənilməsi hal formalarının xaricində mümkün deyil, vasitəsiz tamamlıqda hər zaman hal formaları dəyişir, vasitəli tamamlıq hər zaman yönlük halındadır. Şəkilçiləri öyrəndikdə halları bilmək lazımdır. İsimlərin morfolojiyası xaricində sintaksisi

öyrətmək mümkün deyil. Bunun üçün də isimləri tədrisin ilkin mərhələsində öyrətmək lazımdır.

İsimlərin hallandırma tiplərinin müşahidəsi yaxşı nəticə verir. Dinləyicilərə hallandırma tiplərinin cədvəlini təqdim edirik:

I tip	II tip	III tip
Sonu samitlə bitən isimlər	Sonu saitlə bitən qısalan	Sonu saitlə bitən qısalmayan
1. სახელობითი ბრ. – ი	– 0	–0
2. მოთხრობითი ბრ. –მა	–მ	–მ
3. მიცემითი ბრ. –ს	–ს	–ს
4. ნათესაობითი ბრ. – ის	–ის	–ს (ო)
5. მოქმედებითი ბრ. – ით	– ით	– თი
6. ვითარებითი ბრ. – ად	– დ	– დ
7. წოდებითი ბრ. – ე	– ვ (ან ე)	– ვ

Təlim bacarığının inkişafı üçün çalışıram ki, müxtəlif yollarla dinləyicilərə dərş prosesində düşünməyə təkan verim. Onlar öz davranışları və əməlləri ilə dərş nəticələrində müəyyən rolunu yerinə yetirmələrini dərk etməlidirlər. Qrupda iş zamanı aşağı dil bilgilərinə malik dinləyicilərə imkan verirəm ki, daha artıq bilgiləri olan şagirdlərlə tapşırığı yerinə yetirsinlər və onlardan çoxlu bacarıq və vərdişlər qazansınlar. Dərş prosesində bilgilərin inkişafından artıq nə ola bilər ki? Onlar əməkdaşlıq mühitində olurlar.

İki qrup yaradırdıq. Birinci qrup gürcü dilində hallandırma formalarını Azərbaycan dilinə tərcümə etməlidir, ikinci qrup isə - Azərbaycan dilində olan hallandırma formalarını gürcü dilinə tərcümə etməlidir. Təqdimat zamanı onlar izah etməlidirlər ki, bu iki dilin hallandırma formaları arasında hansı fərq və oxşarlıq vardır.

I qrup tapşırığı yerinə yetirdi:

1. სახელობითი adliq	ამხანაგ-ი მოვიდა yoldaşım gəldi
2. მოთხრობითი nəqli	ამხანაგ-მა მოთხრა yoldaşım dedi (məne)
3. მიცემითი yönlük	ამხანაგ-ს უნდოდა yoldaşım istəyirdi
4. ნათესაობითი	ამხანაგ-ის ხმა მომესმა

	yyələlik	yoldaşımın səsinə eşidirəm
II qrup:	5. მოქმედებითი birgəlik	ამხანაგ-ით ვამაყობ yoldaşımla fəxr edirəm
	6. ვითარებითი zərflik	ამხანაგ-ად ვარგა yoldaşığa yararır
	7. წოდებითი çağırış	ამხანაგ-ო, გაიგონე! yoldaş, eşidinmi
	1. adlıq სახელობითი	Əli gəldi ალი მოვიდა
	2. yyələlik ნათესაობითი	Əlinin kitabı yaxşıdır ალის წიგნი კარგია
	3. yönlük მიცემითი	Əliyə yaxşı kitab bağışladılar ალის კარგი წიგნი ახუქებს
	4. təsirlik ბრალდებითი	Əlini kitabxanaya apardılar ალი წაიყვანეს ბიბლიოთეკაში
	5. yerlik ადგილობითი	Əlidə mənim kitabım var ალის ხეში წიგნი აქვს
	6. çıxışlıq გამოსვლითი	Əlidən kitabı aldım ალისაგან წიგნი ავიღე

(çağırış)

halları yoxdur. Gürcü dilində təsirlik (ბრალდებითი), yerlik (ადგილობითი), çıxışlıq (გამოსვლითი) halları yoxdur. (Azərbaycan dilində çıxışlıq halını gürcü dilinin şəkilçili halları öyrəndikdə təhlil edəcəyik).

Halların sırası, kökü və yaradıcılarını əsaslı şəkildə öyrəndikdən sonra halların formalarının öyrənilməsinə lazım gələn qədər vaxt ayırmalıyıq.

Yiyələlik halın funksiyalarını öyrəndikdə diqqəti ona yönəldirik ki, yiyələlik halda yalnız cümlənin ikincidərəcəli üzvü dura bilər. Bu və ya digər üzvün ötürülməsi üçün bu hal formasına bir çox hallarda ədat və ya zərf əlavə olunur. Yiyələlik halı öyrənmək üçün dinləyicilərə yazılı tapşırıq veririk – sərbəst

Gürcü dilində felin subyekti üç halda təsadüf edilir: I seriyanın feli ilə adlıq halda - ამხანაგი მოვიდა (yoldaşım gəldi), II seriyanın feli ilə nəqli halda - ამხანაგმა მოთხრა (yoldaşım dedi (məna)), III seriyanın feli ilə yönlükdə - ამხანაგს უნდოდა (yoldaşım istəyirdi). Azərbaycan dilinə tərcümə etdikdə subyekt üç formanın üçündə də adlıq halda olur.

Gürcü və Azərbaycan dilində ismin halları fərqlidir. Gürcü dilində yeddi hal forması var, Azərbaycan dilində isə - altı. Azərbaycan dilində motəxrəbət (nəqli), მოქმედებითი (birgəlik), ვითარებითი (zərflik), წოდებითი

cavablarla ətraflı suallar (məs., inşa). Lövhədə növbəti suallar yazılır: Hansı məktəbi bitirmisiniz? Neçə yaşındasınız? Sizin universitet mühazirəçiniz kimdir? Sizin üçün gürcü dili mühazirələrini dinləmək maraqlıdır? Hobbiniz nədir?

İnşa belə bir hal alır: დავამთავრე მ. ახუნდოვის სახელობის ახერბაიჯანული სკოლა. მე ოცი წლის ვარ, ჩემი ამხანაგი ცხრაშვილის. ვსწავლობ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის მოსამზადებელ ჯგუფში. ჩვენი უნივერსიტეტის რექტორია ალექსანდრე კვიციანი. მიყვარს ქართული ენის ლექციებზე დასწრება. ჩვენი ჯგუფის სტუდენტები კარგად სწავლობენ. ჩემი ჰობი არის კალათბურთის თამაში. Növbəti sözlər analiz edilir: ახუნდოვის სახელობის, უნივერსიტეტის რექტორი, ქართული ენის ლექცია, კალათბურთის თამაში.

Yönlük halın funksiyalarını təhlil etdikdə diqqəti ona yönəldirik ki, yönlük halın funksiyası rəngarəngdir.

Birgəlik halının tədrisi

Bu halın formalarını təhlil edib analiz edəne qədər qrammatik vərdiş-bacarıqların formalaşması üçün çalışmalar təklif edirik. Bu, dinləyicilər üçün bir növ məşq olur.

Dinləyicilər bir-birinə suallar verir, hansılara növbə ilə cavab verirlər: შენ რა გიყვარს საჭმელებიდან? – ქათამი ნივრიით, ბადრიჯანი ნივგზით, ფლავი ქიშმიშით, ლობიო ძმრით და ხუთით... Bu işi yerinə yetirdikdən sonra birgəlik halının əsas funksiyalarını izah edirik.

Şəkilçisiz birgəlik hal formaları ilə zaman verilə bilər (დილით ჩაის ესვამ), birgəlik (ჩამოვიდა სტუმარი ცლითა და შვილით), vasitəni (დანით ვჭკრი, ჩაის კოვზით ესვამ...), halı (ბავშვი ყურადღებით უსმენდა).

Nəqli hal, özünəməxsus hal kimi tədrisi məsələsi böyük çətinliklə əlaqədardır. Bu halı öyrəndikdə dinləyici artıq bütün digər hal formalarını bilir, eləcə də felin kateqoriyalarını. Morfologiya və sintaksinin əsas məsələlərini öyrənmişdir.

Lövhədə cümlə yazıram: „ქართველმა ხალხმა მოიპოვა დამოუკიდებლობა“. Bu cümlədə sözlərin nitq hissəsi və öyrənilən kateqoriyaların əsasında analiz edilməsi və xarakterizə edilməsindən başqa belə bir sözlərin arasında əlaqə ayırd edilməlidir: „ქართველმა ხალხმა“, „ხალხმა მოიპოვა“, söz birləşməsində sözün təhlili dinləyici üçün bu sözlərin başqa sözlərlə əlaqəsini yaxşı ayırd etməkdə və analiz etməkdə asanlaşdırır. Nəzərə almaq lazımdır ki, azərbaycanlı dinləyicinin ana dilində nəqli hal yoxdur, bunun üçün də sistemli çalışmalardan sonra ayırd edə biləcəkdir ki, hansı dil özünəməxsusluqlarına görə burada hər iki söz „ქართველმა ხალხმა“ nəqli haldadır, digər hallarda necə olacaqdır, hansı halda samitköklü sifət isimlə hansı özünəməxsusluqları göstərir və s. „ხალხმა მოიპოვა“. Burada bu sözlərin qrammatik əlaqəsi analiz edilir: „მოიპოვა“ fel başqa sözlərlə münasibətdə keçicidir. Beləliklə, subyekt obyektə təsir göstərir, subyekt nəqli haldadır, çünki ikinci seriyanın sıra formasındadır. Bu, müzakirə üçün yaxşıdır və əsaslandırır da: gürcü dilində keçici felin subyekt hal formasını dəyişir, seriyalara

əsasən, ikinci seriyada bu cür felin subyekti nəqli haldadır.

Keçici keçmiş zamanın tam aspektinin feli ilə ifadə edilən xəbərlə hərəkət edən isim (real subyekt) nəqli haldadır və əşya adlıq halda (real obyekt) hərəkət edir. დედამ გაზარდა შვილი.

Lövhdə gürcücə felləri yazır və analiz edirik: აკეთა, აშენა, ხნა, თესა, ხატა, კერა, აქო (მან ის). Mübtədani (subyekti) „იცის“ və „უწყის“ felləri ilə izah etmək də çox vacibdir. Bu fellər birinci seriyadadır və mübtədə onlarla nəqli halda təsadüf edilir. Nəqli halda isə mübtədə yalnız ikinci seriyanın felləri ilə təsadüf edilir. Məlum olduğu kimi, bu

ახლანდელი
რას აკეთებს?
ტირის ის
მღერის ის
ქრის ის
ლოცულობს ის

Şəkilçili halların funksiyası

-ვით şəkilçisinə adlıq və yönlük hallarda təsadüf edilir. Müasir gürcü damışq dilində adlıq hal forması daha geniş yayılmışdır. Ədatın bu hala əlavə edilməsi heç bir dəyişikliyə səbəb olmur (თოვლივით). Yönlük hal mütləq genişləndirilmiş formanı tələb edir (თოვლსავით).

ზე və ში şəkilçiləri əlavə edildikdə adlıq hal sait və ya samit köklü olmasına baxmayaraq, hər zaman hallandırma nişanı ს-نى itirir, məs., სახლ(ს)ზე, წყარო(ს)ზე, სახლ(ს)ში, კლდე(ს)ში. შორის – bu şəkilçinin istifadəsi üçün iki isim bağlayıcı ilə birləşdirilməli və ya isim cəm şəklində

fellər ikinci seriyadan birinci seriyaya keçdilər, indiki zaman formasını aldılar, amma subyekt nəqli hal formasını saxladı, amma qayda ilə adlıq halda olmalı idi..

Əgər bu məsələləri qeyri-gürcüdilli dinləyiciyə aydın şəkildə öyrətsək, o zaman söhbət zamanı onlar belə bir səhvlər buraxmazlar, məsələn, „ნინო იცის გაკვეთილი“, əvəzinə „ნინომ იცის გაკვეთილი“ və s..

Eləcə də dinləyicilərə təqəxsli olan, amma subyektlərinin halları dəyişən müstəsna fellərin siyahısını təqdim edirik. Bu felləri dinləyicilər indiki zamandan keçmiş zamana ötürürlər.

წარსული სრული

რა გააკეთა?
იტირა მან
იმღერა მან
იქროლა მან
ილოცა მან

olmalıdır: დებს შორის, მცხეთასა და თბილისს შორის.

Yiyəlik halının şəkilçiləri: -თვის, -გან, -კენ. Hər üç şəkilçi həm geniş, həm də geniş olmayan formaya əlavə olunur: ამხანაგისათვის, ამხანაგისთვის.

a) თვის – təyinatı, məqsədi, fəaliyyət mövzusunu bildirir. ამხანაგისთვის წიგნი ვიყიდე, საქმისთვის იბრძვის, სეტყვას ვაზისთვის ზიანი მიუყენებია. b) გან – real hərəkəti, səbəbi, materialı bildirir, hansından hər hansı bir əşya hazırlanır.

ვაზი ყინვისგან დაზიანდა, “ერთი ხისგან ბარიც გამოვა და ნიხაბიცო” (ხალხური), შვილისაგან წერილს ვიღებ.

c) კენ – hərəkətin istiqamətini bildirir: ფანჯრისკენ იხედება.

Mən və sən, biz və siz əvəzliləri hallandırıldıqda formanı dəyişmirlər. Hallandırıldıqda მე - əvəzliyi yiyəlik halda “ჩემ” formasını alır və əgər ona -თვის şəkilçisini əlavə etsək, belə alınacaq: ჩემთვის, თქვენთვის, ჩვენთვის. Eləcə də alınır: ჩემ მიერ, ჩემ გამო, ჩემ შესახებ, შენ მიერ, შენ გამო, შენ შესახებ და სხვ.

Birgəlik halına gən şəkilçisi əlavə olunur (ით-გან → იდან).

Lövhdə qruplar gürcü dilində şəkilçi formalarını yazırlar və onları birlikdə tərcümə edirik:

სახელობითი -ვით (kimi), მოხუცს თოვლივით თეთრი წვერი ჰქონდა (Qocanın qar kimi ağ saqqalı var idi).

მიცემითი -ზე (da, də), ში (da, də), თან (yanına). ამ ზაფხულზე ზღვაზე დავისვენე (Bu yay dənizdə dincəldim), სოფელში ბევრი ცხოველია (K ə n d d ə çoxlu ev heyvanı var), ქალაქიდან სოფელში ბებიასთან ჩავდიოდი (Şəhərdən nənəmin yanına kəndə gedirdim).

ნათესაობითი -თვის (üçün), -გან (dan, dən), -კენ (tərəf). ბაზარში რისთვის მიდისარ? საჭმლისათვის (Bazara nə üçün gedirs ə n? - yem ə k üçün). თამარისაგან წერილი მივიღე (Tamaradan məktub aldım), ხისგან კოვზი გამოვთალე (Ağacdan qaşiq duzəldtim). სახლისკენ წავედით (Evə tərəf getdik).

მოქმედებითი -იდან (dan, d ə n). ქალაქიდან კარგი ამბავი მივიღე (Ş ə h ə rdən yaxşı x ə b ə r eşiddim), საიდან

ჩამოხვედით (Haradan gəlmisiniz), გარედან სიცოცვე შემოვიდა (Bayırdan soyuq gəldi).

Bir çox hallarda yiyəlik və birgəlik hallarının -გან şəkilçisi bir-biri ilə səhv salınır. Dinləyicilərin diqqətini ona yönəltmək lazımdır ki, əgər sözə საიდან? sualı verilsə, o zaman birgəlik halında olacaq, əgər რისგან?, ვისგან? Sualları verilsə, o zaman yiyəlikdə olacaqdır.

Müşahidə nəticəsində təsdiq olunur: yiyəlik halda gən şəkilçisi Azərbaycan dilində -dan şəkilçisinə uyğundur (თამარისგან - Tamaradan), birgəlik hal şəkilçisi - დან Azərbaycan dilinə -dan tərcümə olunur (რა დროიდან - n ə vaxtdan). Gürcü birgəlik halının s (დან) şəkilçisi ilə və Azərbaycan dilində çıxışlıq (გამოსვლითი) halının (dan, dən) şəkilçilərinin eyniliyi ilə (სოფლიდან, ქალაქიდან - kənddən, şəhərdən) paralellər apararaq. M. Hüseyinzadənin “Müasir Azərbaycan dili” kitabında dan-dən şəkilçisinin istifadəsinin müxtəlif hallarını analiz edir. Baxmayaraq ki,

“çıxışlıq” (გამოსვლითი) halının dan-dən şəkilçisi hərəkətin başlanması nöqtəsinə bildirir, eləcə də vasitəsiz tamamlığı bildirir - onlardan soruşdu. Müqayisə üçün: “ტკბილი სიტყვა რკინის კარს გააღებხო” - (ანდაზა) - “şirin söz ilanı yuvasından çıxardar”. dan şəkilçisi vəziyyət funksiyasını bildirir (hündürdən - ხმამაღლა). “ღამით ოქროს პატრონი კვლავ მოვიდა, მაგრამ ოქრო რომ ვერ ნახა, დაიწყო ხმამაღლა ტირილი” (სულხან-საბა ორბელიანი) (Qızıl sahibi gecə yenidən gəlir, lakin qızılı yerində tapmayıb hündürdən ağlamağa başlayır).

Şəkilçisiz halların öyrənilməsini yoxlamaq məqsədilə dinləyicilərə tapşırıq veririk – lazımi hal formasında göstərin: *მერიდება მასწ..., შვიდი... ნახევარია, ვანო მუშაობს დარაჯ..., ცხრა... აკლია 5 წუთი, მე ვარ უნივერსიტეტი... სტუდენტი, მე ვჭამ ხორცი..., რომელ ღვინო... სვამ, დან... ვჭრი, სუსტი... ვარ.*

Şəkilçili halların sadə istifadəsi məqsədilə dinləyicilərə sıra ilə suallar veririk, sonra analogi olaraq dinləyicilər bir-birindən soruşur

və cavablandırırlar: *სად მიდიხარ? (სახლში), სად იყავი? საით იხედები? საიდან ხარ? რომელი რაიონიდან? რაზე ვსაუბრობთ? სად დევს წიგნი? რაში ახსია წყალი? როდის ჩამოხვალ თბილისში? (წელიწადის რომელ დროს?) ეს წერილი ვისგან არის? ვისთვის გინდა ეს საჩუქარი? რისთვის მიდიხარ ბაზარში? მაღაზიაში რისთვის იყავი?...*

İstifadə edilən ədəbiyyat:

- Davitiani, 1966 – Ak. Davitiani, Rus məktəbinin ibtidai siniflərində ibtidai gürcü dilinin tədrisi metodikası, 1966;
- Tvaradze, 2005 – R. Tvaradze, Gürcü dilinin məsələlərinin qeyri-gürcüdülli məktəblərdə tədrisi (Azərbaycan məktəbinin misalında), 2005;
- Mağlakelidze, Mikadze, 1996 – N. Mağlakelidze, M. Mikadze, Gürcü dilinin tədrisi metodikası, Tb., 1996;
- Şanidze, 1973 – A. Şanidze, Gürcü dili qrammatikasının enis gramatikis safuZvlebi, Tb., 1973;
- Şaraşenidze, 2011 – N. Şaraşenidze, Kommunikasiya üçün vəziyyətlər və qrammatika Tb., 2011;
- Hüseynzadə, 1973 – Hüseynzadə, Müasir Azərbaycan dili, Morfologiya, III hissə, Baki, 1973.

Rusudan Bregvadze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Teaching Azerbaijanians Name Stem and Some Forms of Turnover

ABSTRACT

The article refers to the questions of teaching of name stem and some forms of turnover for Azerbaijanis by using comparison – confrontation and translation methods (based on the examples of Georgian and Azerbaijan languages).

In studying name stem and some forms of turnover firmly and properly, a great importance has to master in morphology and syntax. It is necessary to take into account the structural and linguistic features of these languages for bilingual teaching. We believe that offering such issues will help to teachers of the pilot bilingual schools in integrated teaching process for those who lives in Georgia and whose native language is Azerbaijanian.